

Sergiu Celibidache

ANUL EUROPEAN AL MUZICII

În cadrul «Săptămînilor Muzicale Internaționale», la teatrul «San Carlo» din Napoli, au avut loc la sfîșitul acestei stagiuni patru concerte simfonice dirijate de eminentul dirijor român de renume mondial, Sergiu Celibidache, în fruntea excelentei sale orchestre din München.

Întoarcerea sa în Italia, după o lungă absență, a creat un adevărat eveniment în rîndul iubitorilor de muzică cît și în cercul criticilor muzicali. În cotidianul roman «Il Messaggero» la 30 mai a.c., Teodoro Celli semnează un articol la pagina 15, în care invita «i musicofili» di fare un salto a Napoli per sentire altri due concerti rimasti e che ne valeva la pena.

În program erau anunțate: La Simfonia della «Gazza Ladra» de Rossini – Poemul simfonic «Don Giovanni» de Richard Strauss – Simfonia a IV-a de Brahms.

Notorietatea internațională, consolidată în Europa și America, înscrie numele lui Sergiu Celibidache în «Olimpul» celor mai mari dirijori din toate timpurile.

Inercarea de a prezenta cît mai fidel, profilul artistic, muzical, științific interpretativ, filozofic, pedagogic sau uman, al unei personalități complexe ca cea a lui Sergiu Celibidache, nu e ușor, dar este o datorie precum și un orgoliu național.

Născut la Roman, la 26 iunie 1912, studiază liceul la Iași, în acel climat moldovenesc de poezie, sensibilitate, cetate de cultură umanistă, care a lăsat ampre-

te adînci în sufletul artistului. Într-un interviu dat la București, cu ocazia unor concerte dirijate la Filarmo-nica «George Enescu» din București, afirmă: «Imi este sufletul plin de Iași». După terminarea liceului, în 1932, studiază la Politehnica din București, unde renunță după primul an, dedicîndu-se studiului muzicii și filozofiei. Temperament vulcanic, decis, luptă cu multe probleme de existență pînă cînd reușește să ajungă la Berlin în anul 1936, la examenul de admitere la Hochschule für Musik. Din cei 138 de candidați prezenți, Sergiu Celibidache se clasifică primul.

Toată ascensiunea sa din punct de vedere muzical, științific, cultural-filozofic se profilează în Germania, într-o perioadă istorică tragică, cînd «regimul nazist» demonstra din plin puterea sa, prin crimele săvîrșite, războiul și consecințele lui.

În acest moment istoric Sergiu Celibidache reușește să studieze paralel compoziția și dirijatul sub îndrumarea profesorilor: Heinz Tiessen, Thomas, Walter Gmeindel la Academia de muzică, iar la Universitatea din Berlin urmează cursul de filozofie și matematică cu Nicolas Hartmann, Schering și Schüneman.

După laurea în filozofie și matematică, susține o teză de doctorat cu privire la «Tehnica de compoziție a lui Josquin de Prés» (compozitor de madrigaluri și messe, una din pietrele miliare în muzica corală, trăit între 1450-1521). În anul al treilea de conservator devi-

ne asistentul profesorilor de Forme Muzicale, Dirijat de Cor și Instrumentație.

Tot în timpul studenției organizează o orchestră cu studenții Conservatorului, cu care promovează oratoriile, opere de Gluck și Mozart, devenind un adevărat protagonist al vieții muzicale din Berlin, în timpul lui Furtwängler, Tietjen, Rother, Heger, Elmendorff etc., când se impunea fulgerător cariera lui Karajan.

În 1945, după terminarea studiilor și a războiului, Sergiu Celibidache începe cu adevărat lupta pentru afirmare. În iarna anului 1944-45 se suspendă orice activitate publică teatral-simfonică în Berlin.

Distruș sediul filarmonicii, dirijorul Furtwängler se transferă în Elveția. După război, autoritățile aliate și cele care ocupaseră Germania, în special Comandamentul Sovietic, permite în toamna anului 1945 reluarea activității muzicale în sălile cinematografice subterane, supraviețuite distrugerii bellice.

În acest moment, Sergiu Celibidache a fost chemat să reunească filarmonica din Berlin, asumându-și direcțiunea orchestrei în prima stagiune post-belică.

Anul 1946 impune figura de mare talent pe scenele din Europa și America, a unui alt muzician român, care va reprezenta țara cu dezinvoltură, sensibilitate, exigență profesională, cu o concepție științifică modernă și personală în arta dirijorală. În anul 1952, după întoarcerea lui Furtwängler la Berlin, Celibidache devine un oaspete permanent al concertelor simfonice (devenite legendare) de la Scala, La Fenice di Venezia, Santa Cecilia din Roma (unde se stabilește în 1953), precum și toate celelalte instituții muzicale italiene, incluse orchestrele radiofonice.

Perioada de mari succese în Italia este între 1950-1960, în care criticii și publicul vorbeau la superlativ de realizările obținute de Celibidache. Din 1960-1963 este docent la Academia Chigiana din Siena, unde expune la cursurile sale metodele științifice de lucru, concepțiile de analiză muzicală a partiturii, dialectica frazării, caracteristici pozitive adoptate de multe generații de tineri dirijori, care au participat la cursurile de la Siena, Bologna sau München.

George Sbircea, într-un colocviu avut cu dirijorul suedez Hans Jochem Reeps, la Budapesta, în anul 1957, discipol al lui Sergiu Celibidache din 1945, subliniază: «Felul cum lucrează cu orchestra trădează esența gândirii și a umanității unui dirijor». «Celibidache își asigură colaboratorii că perfecțiunea interpretării se obține nu prin minuni, ci printr-o muncă stăruitoare, prin studiu și răbdare. Atent, concentrat, stăpânindu-și izbucnirile temperamentale, nu lipsit însă de căldura omeniei, el are un registru de emoții de-a dreptul uluitor, o vibrație unică în momentele de culminație.

Lecțiile lui Celibidache coboară mereu pînă la detaliile cele mai neînsemnate ale meșteșugului. Este din cale afară de sever, nu numai în ceea ce privește corectitudinea absolută a execuției muzicale, ci și în privința conduitei morale a muzicienilor.

Cu toată exigența sa față de colaboratori, exigență

care ar putea să creeze o anumită tensiune între el și orchestră, nu renunță niciodată la blîndețea ce-l apropie de oameni – la uimorul său stenic». După părerea lui Reeps, «Celibidache este un pățimaș lucid, care izbutește să dăruiască atât de multă muzică ascultătorilor săi fiindcă el însuși se dăruie, fără limite, muzicii. Stilul său de dirijat nu e nicicînd rece, calculat, mecanic, ci este foarte viu, cu o gestică mereu nouă și surprinzătoare, adaptată de fiecare dată caracterului lucrării executate: fiecărei undiri interioare îi corespunde o expresie adecvată. În felul acesta reușește să creeze și să mențină o tensiune inteligent dozată, mobilizînd întreaga atenție a ansamblului asupra persoanei sale. Frazele lui pulsează cu atîta intensitate și sînt atît de bine conturate încît le-aș asemăna, datorită plasticității lor, cu niște baso-reliefuri.

De asta dobîndește muzica talmăcită de Sergiu Celibidache un lirism învâluitor, semnificații atît de adînci, sensuri multiple. Arta lui pornește de la om și e destinată omului. Are acel «magnetism» al șefului de orchestră care comunică nu numai cu partenerii activi ai interpretării, ci și cu auditorul. Este unul dintr- puținii dirijori a căror sobrietate și gravitate nu-nici mască și nici decor, chiar dacă-i cunoaștem dezlănțuirile vijelioase, ele fiind reflexul unei intense și complexe vieții interioare. Datorz foarte mult lui Sergiu Celibidache – și-a terminat Reeps relatarea. El mi-a dăruit o mulțime de cunoștințe utile, detalii nespuse de prețioase în munca cu orchestra. Ne interzicea să studiem partitura la pian.

«Dirijorul trebuie să citească și să audă instantaneu orice partitură, oricît de grea, de parcă ar citi o carte».

După părerea sa, primul principiu al șefului de orchestră este acela de a folosi în cursul repetițiilor cît mai puține cuvinte și explicații. În locul vorbirii, el trebuie să convingă printr-o gestică sugestivă, dictată de partitură și rezultată din temperamentul său de artist. Fiindcă mi-a vorbit de multe ori despre România, am vizitat recent, la Iași, mormintele părinților săi și i-am scris cîteva rînduri. Cînd am să-l reîntîlnesc, am să-i spun că, după ce i-am cunoscut țara natală și compatrioții, îl stimez și-l iubesc și mai mult... (George Sbircea, colocviu cu dirijorul Hans Reeps – Budapesta, 1958, Volumul «Întîlniri cu muzicieni ai Secolului XX – edit. muzicală – București, 1984). M-am oprit asupra relatării lui Reeps pentru că am considerat părerile sale cele mai elocvente despre figura lui Sergiu Celibidache ca om și profesor.

Artistul Celibidache, apreciat în critica italiană sau în literatura muzicală privind arta dirijorală, este analizat recent, într-un volum prețios al lui Michelangelo Zurletti, docent în istoria muzicii la Conservatorul «Santa Cecilia» din Roma, criticul muzical al ziarului «La Repubblica», în care analizează minuțios cele mai reprezentative figuri de dirijori din trecut, ca și cei de astăzi, în care figura lui Celibidache este caracterizată în termenii cei mai elogiosi, ținînd cont de faptul

că în Italia Celibidache era considerat un temperament dificil, cu un caracter greu de suportat de membrii orchestrelor italiene, sau de casele discografice cu care a avut continui controverser pentru faptul că a refuzat orice imprimare pe disc.

Michelangelo Zurletti, făcînd abstracție de toate aceste trăsături de caracter, se axează pe o analiză artistic-muzicală, trăgînd următoarele concluzii:

«Stiamo facendo di Celibidache un ritratto di un uomo in preda a tumulti, a astratti e concreti furori.

Quei furori Celibidache li ha scontati con l'isolamento autoprogrammato più spietato che la musica del nostro secolo ricordi. E diciamo spietato perché Celibidache è per noi una delle nature musicali più prepotenti e affascinanti del panorama direttoriale, uno che con la sua presenza garantirebbe un modo di far musica diverso da tutti quelli presenti; vivo e pulsante, umano e cordiale; e la sua sensibilità acutissima e l'intuizione fascinosa darebbero contributi indispensabili al far musica dei nostri giorni. Tutte qualità che purtroppo confluiscono in un temperamento esposto a fior di pelle, irruento fino all'irresponsabilità. Insensibile al teatro d'opera, Celibidache è interessatissimo al repertorio simfonico-corale. Gran manipolatore di cori, con gesto anche elegantemente cattivante, perfino con civetterie di straordinarie rarefazioni di suono. La cura intensissima del dettaglio in prova, la perfetta conoscenza di ciò che deve sortire in sede esecutiva, segnano il particolare gesto direttoriale di Celibidache, non solo uno tra i più chiari e più belli, ma quasi una rappresentazione di ciò che succede. E un gesto che ha un'infinità di corollari gestuali e mimici che nessun manuale oserebbe suggerire: il dito indice teso a indicare a tutta l'orchestra la voce o la linea che deve emergere, l'irioso richiamo a quelli che stentano a sintonizzarsi, la gamba che accompagna i momenti ritmici più intensi (e certifica che al dato razionale viene sovrapposto un altro dato meno razionale, quasi un elemento biologico).

L'abitudine al pensiero (non tanto direttoriale quanto compositivo, lui stesso ha composto quattro simfonie, una suite per l'orchestra e un concerto per pianoforte e orchestra) la porta a prediligere pagine di complessa struttura. Tale abitudine al pensiero ha certo versanti pittoreschi: dal rito spirituale a Lipari alla speculazione sulle filosofie orientali; ma ha anche spazi di studio serio, intrapreso fin dalla gioventù. Nessun musicista ha mai avuto il coraggio di dire in faccia ciò che pensa, anche quando il dire avrebbe potuto avere formule più cordiali. Apparentemente il repertorio di Celibidache si forma sul nucleo germanico dei Mozart, Beethoven, Brahms, Schumann, Bruckner. In questo, Celibidache si è formato e in questo si è presentato, a capo dei Berliner Philharmoniker nell'interregno tra Furtwängler e Karajan per quasi un quinquennio. In realtà, quel repertorio si allarga con Berlioz, Debussy, Ravel, molto Stravinsky, molto Bartók e il primo Hindemith.

Il gusto timbrico di Celibidache porta a un vasto settore di opere nate tra la fine dell'Ottocento e l'inizio del Novecento, tra cui contano soprattutto il Rimsky Korsakov, de «Shéhérezade», il Ravel del Bolero, ecc. Nessun direttore parla così tanto alle orchestre della musica che sta per provare e di che cosa deve venir fuori, nessuno spiega con tanta sottigliezza analitica le partiture. Reger, Blacher, Franck, Sibelius sono esplorati con senso analitico, le innervature del discorso, per quanto complesso, sono sempre risolte in chiarezza di linee. E anche in questi autori, ad onta dell'intrico polifonico, i momenti risolutivi vengono realizzati come altrettanti momenti liberatori: l'intensità dispiega allora quasi un furore di suono, un magma timbrico che trascina direttore e ascoltatore in identico Dionisismo. (Michelangelo Zurletti, «La Direzione d'Orchestra», Grandi Direttori di ieri e di Oggi, Edizione Ricordi/Giunti Martello, Grafico Aurora, Firenze, 1985). In concepția lui Celibidache adevărata semnificație a mesajului muzical poate fi realizat numai în sala de concert. Realitatea vie a emoțiilor, interpretarea vibrantă a orchestrei ca și sensibilitatea auditorului, sînt anulate în studioul de înregistrare. «Spațiul muzical nu poate fi proiectat în nici un alt sistem de coordonate – sustine Celibidache.

«Mi-e sufletul plin de Jași», declara Celibidache, în ianuarie 1978, reporterului «Scînteii» –; acolo mi-am petrecut adolescența; acei ani sînt un capital ne-nchipuit de valoros pentru mine; lașul, cu străzile lui, cu amintirile marilor oameni de cultură, cu anii de studiu». «Sînt dator – spunea reporterului revistei «Contemporanul» să restitui acum sporită zestrea ce mi-a fost dată aici în România».

«Sergiu Celibidache – scria Ana Blandiana – este un obraz bătrînesc, ciudat de familiar, cunoscut de mult, românesc, într-un fel inanalizabil, de o frumusețe știută, venind din Țara de Sus, pentru că seamănă și cu Eminescu și cu Sadoveanu și cu Enescu și cu Stere și cu atîția alții de mai la nord sau mai la sud, care au suferit și căroră le-a fost dor; un obraz mînios, grav, jucăuș, părintesc, fericit, dojenitor, dezamăgit, recunoscător, revendicator, duios, blînd, nepăsător, gingaș, copilăresc, reîntinerind și îmbătrînind cu 2 ani între 2 sunete, cu 2 milenii între 2 octave, un obraz pe care muzica și viața, istoria și moartea se alungă una pe alta și revin mereu, ca într-un canon» (Iosif Sava, «Iubiți muzica secolului 20» – edit. Albatros – București, 1984).

Ioana Ungureanu